

L'INCENDI DE TORTELLÀ (1873) I LES SEVES CONSEQÜÈNCIES A GIRONA

Narcís Puigdevall i Diumé

En el decurs de la guerra civil dinàstica de l'últim terç del segle passat, és a dir, aquella que Marià Vayreda, l'olotí autor de "La punyalada" i protagonista de la contesa, batejà amb encert com "la darrera carlinada", van tenir lloc fets bèl·lics molt puntuals, que unes vegades es decantaren a favor dels carlins i altres del costat dels liberals o defensors del Govern constituït.

Un d'aquests esdeveniments, sobre el qual s'ha parlat i escrit a bastament, és l'incendi de Tortellà pels carlins, entre els dies 21 i 23 d'agost del 1873, fet que produí greus tensions a la capital de la província, com veurem en les planes posteriors.

En aquell temps, Tortellà, al límit nord de la vall del Fluvià, arrecerat sota la muntanya de Monteia, entre el Borró i el Llierca, era una vila d'uns mil cinc-cents habitants, constituïda en la veritable clau d'accés dels engorjats de l'Alta Garrotxa i, per tant, dels passos pirinencs més propers. Era la seu, els diumenges, d'un important mercat on s'aplegava la majoria de la gent de la contrada.

Ja aleshores Tortellà era un poble de gran tradició liberal i republicana. L'origen d'aquesta filosofia política podria procedir dels nombrosos tortellanencs que recorrien Espanya venent els productes que es fabricaven a la vila -culleres i forquilles de boix i teixits de diverses classes-, i que tornaven imbuïts de les doctrines més progressistes del moment.

Sigui com vulgui, els carlins, sobretot el príncep Alfons Carles, germà del pretendent Carles VIIè., i el general Savalls, eren partidaris de donar als veïns de Tortellà un càstig exemplar, que servís de lliçó a tots els liberals de la rodalia, especialment els d'Olot i Banyoles, que sobresortien per la seva afecció al règim imperant.

Així, doncs, els carlins, que el dia 20 d'agost del 1873 es trobaven a Ripoll, van traslladar-se a la Garrotxa, per Vallfogona i coll de Canes, aprofitant la nit, per arribar a Tortella a entrada de fosc del dia 21, després d'haver reposat durant unes hores a Riudaura.

"Tortellà -escriu Ramon Grabolosa- no disposava de guarnició regular. Era defensada únicament pels "Voluntaris de la República" o "sipaïos", i els de Tortellà tenien fama per llur temeritat" (1).

I afegeix: **"Els "sipaïos" tortellanencs tenien fama de perversos i cràpules. Eren més temuts que la força regular; alguns d'ells, segons els carlins, havien estat refusats per l'exèrcit. Però allí, en el cancell pirinenc, aquella gent era de gran utilitat al Govern, el qual feia l'orni a qui-sap-les malifetes" (2).**

Sembla que l'atac a Tortellà pels carlins començà aquell mateix dia, el 21 d'agost del 1873, ja fosc i sense cap preliminar que fes sospitar al veïnat la proximitat de la maltempada.

Sorpresos els de Tortellà, i perseguits per carrers i places pels enemics, molts d'ells es van tancar a l'església parroquial, una baluerna impressionant, bastida durant l'època barroca, amb la intenció de defensar-se dels invasors. En el decurs de la nit van continuar les hostilitats, però la lluita es plantejà més seriosament l'endemà (22-VIII-1873), quan els carlins, utilitzant fins i tot l'artilleria, intimaren la rendició dels liberals refugiats a l'església. Davant la negativa dels assetjats, el príncep Alfons Carles i Francesc Savalls els comunicaren que estaven disposats a calar foc a la població. I així van fer-ho després d'ordenar l'evacuació de les dones i la mainada. L'incendi, iniciat el 22-VIII-1873, durà tot aquell dia i el següent. L'església restà intacta, però moltes cases de Tortellà s'enfondraren per obra de les flames.

*****

La notícia del que s'havia esdevingut a Tortellà arribà a oïdes dels gironins, és a dir, dels habitants de la ciutat de Girona, el dia 24, o sigui, tres dies després del seu inici, per mitjà d'una circular apareguda en el "Boletín Oficial de la Provincia de Gerona" de la mateixa data, en la qual es diu que les **"...partides carlistes han incendiat la vila de Tortellà i que mil cinc-cents habitants, enmig de les flames de**

l'incendi, s'han vist obligats a refugiar-se a les poblacions veïnes. Més de tres-centes famílies, completament arruïnades, no tenen casa ni mitjans amb què sustentar-se”.

“Davant d'un atemptat d'aquesta mena -prosegueix el “Boletín”-, la representació de la província -o sigui, la Diputació-, no pot de cap manera romandre indiferent; i per aplicar de seguida els remeis més urgents, per indemnitzar els perjudicats a costa dels que directament o indirectament ocasionen aquests fets, i per enaltir l'heroic comportament dels valents voluntaris de Tortellà, ha acordat el següent:

Primer. Destinar, per atendre les primeres necessitats dels esmentats habitants, la quantitat de cinc mil pessetes amb càrrec al capítol d'imprevistos, reintegrables dels fons de la contribució extraordinària de guerra, estenent-se l'oportú lliurament a favor del Dipositari de fons provincials perquè els tingui a disposició de la Comissió que ha de repartir l'esmentada suma, formada pels Diputats D. Pau Alsina, D. Estanislau Costa i D. Josep Jubert, per l'alcalde de Tortellà i pel cap de voluntaris mobilitzats.

Segon. Carregar un semestre més per la contribució extraordinària de guerra als reputats com a carlistes d'aquesta província, per tal de, amb el producte que per aquest concepte es recapti, indemnitzar dins del possible els propietaris no carlins de les pèrdues sofertes, perquè puguin novament reconstruir els edificis destruïts.

Tercer. Adreçar un telegrama al Govern assabentant-lo del que s'ha esdevingut a Tortellà i pregant-li que concedeixi als seus habitants alguna quantitat dels fons de calamitats públiques.

Quart. Declarar benemèrits de la Província els heroics voluntaris que van preferir defensar-se entre l'incendi i les ruïnes, abans de sucumbir davant les nombroses forces de l'enemic, i a l'objecte que en tot temps es tingui en compte i els serveixi un fet tant distingit d'honrós reconeixement.

Girona, 24 d'agost del 1873.

El Governador president, Joan Matas.- El Vice-president, Emili Prax.- Els vocals, Pau Alsina, Miquel Avellí, Estanislau Costa.- P.A.D.L.C. El Secretari, Filiberto Abelardo Diaz” (3).

També el diari "La Lucha" de la mateixa data ⁽⁴⁾, proporciona informació sobre l'assalt i el successiu incendi de Tortellà. Diu que des de Banyoles i Girona han sortit forces per alliberar els assetjats, malgrat que els carlins, després de la destrucció de la vila, han agafat el camí de Mieres, amb 2.300 infants, 150 cavalls i tres peces d'artilleria, sota el comandament de Savalls, Huguet, el príncep Alfons Carles i l'esposa d'aquest, "Na Blanca", nom evidentment equivocat, ja que la dona del príncep carlí es deia Maria de les Neus.

Així mateix, "La Lucha", corresponent al dia 28 d'agost, ⁽⁵⁾ publica la versió del fet de Tortellà redactada pels propis protagonistes, que en alguns aspectes només es pot acceptar a benefici d'inventari, però que proporciona una visió directa de l'esdeveniment. És la següent:

"El dia 21, a les 4 de la tarda, el vigilant del campanar, amb l'ullera de llarga vista, descobrí els carlins a tres quarts d'hora de distància de la població, i abans d'una hora ja estàvem voltats i els teníem a les portes del poble. Teníem 35 voluntaris, els vam disposar a les portes del poble i vam tocar a sometent; els paisans s'espanten i ningú no es presenta per a la defensa. En veure impossible, amb tan poca gent, la defensa del poble, i que ja teníem els carlins a dintre, vam tancar la gent a la caserna i a l'església. Entre voluntaris i paisans vam reunir 40 homes i un nombre igual de dones i nens. A la primera canonada ens maten el valent caporal de la primera secció, que es trobava en el campanar fent un foc tan encertat contra els carlins del mas Prat, que en els pocs trets que pogué engegar en matà dos i en ferí dos més. Ja els carlins dins del poble, en nombre de dos mil, si fa no fa, amb aquella cridòria pròpia de salvatges i el gran foc de fusell i de canó, que semblava el diluvi, tots els nostres valents voluntaris romanien al seu lloc en silenci, esperant sempre, impacients, l'aparició d'un carlí per enviar-li una bala. Segons informacions recollides del país, no baixen de tres-centes les baixes que els hem ocasionat, ja que tota la muntanya està plena de ferits, els caps de l'artilleria són tots morts o ferits, un marquès és mort i un nebot de Savalls ferit. Nosaltres només hem tingut un mort i dos ferits.

Després de vint hores de combat i en veure ells que la resistència era la mateixa que al principi, van parar el foc i van fer venir per força les dones d'alguns voluntaris amb bandera de parlament, lliurant-nos un ofici en el qual ens deien que si ens rendiem en el termini de mitja hora respectarien les nostres vides, mentre que, en cas contrari, calarien foc a la població; vam fer retirar les dones amb l'encàrrec que els diguessin que "els assassins no mereixen resposta", i preguntàrem als voluntaris si estaven disposats a defensar-se de totes maneres. Van contestar tots que abans de rendir-se dispararien contra les seves pròpies famílies si es posaven davant. Alçàrem una bandera vermella a la torre del campanar per tota resposta i augmentàrem el toc de batalla, del qual estaven encarregades les dones, que es comportaren amb tanta valentia com els homes, tota vegada que en 48 hores de resistència la campana només deixà de tocar quatre hores, la nit del 22, perquè en no haver-hi carlistes al poble, que cremava per tots quatre costats, vam fer descansar la gent fins a l'endemà. A les 48 hores es presentà la columna, però com que el poble s'havia convertit en un pilot de ruïnes no es pogué quedar i marxà cap al veí poble d'Argelaguer. Nosaltres vam romandre dins del nostre baluard en companyia de 80 homes dels nostres, 25 d'Olot i el capità Llobet, de Vilanant, amb 11 individus; al matí següent ens tornen a atacar i són rebutjats com sempre. El que feren aquesta banda de salvatges fou un saqueig general, violar dones i, en veure la impossibilitat de redir-nos, cobrir-se de vergonya incendiant la població, deixant totes les famílies en la més absoluta misèria. Ens resta solament l'orgull d'haver humiliat, un grapat de republicans, un exèrcit de 3.000 carlins, que havien utilitzat a dojo les enganyifes i els mitjans de destrucció. Cal remarcar que aprofitaren que la meitat de la companyia es trobava pels voltants de Lladó per protegir el recaptador de contribucions. D'haver romàs tota la companyia dins del poble, un altre hauria estat el resultat, perquè abans d'entrar a la vila la meitat ja haurien estat morts. Aquesta és la relació exacta del que s'ha esdevingut a l'ex-poble de Tortellà.

Sebastià Estartús, Capità.- Albert Pau Estevanell, Coman-

dant d'Armes.- Ramon Puigblanquer, Tinent."

Llevat d'alguna exageració, que el lector, amb el seu bon sentit, s'encarregarà de corregir, sembla que, en el fons, la narració de l'incendi de Tortellà és prou correcta.

* * * * *

Un dia abans de la publicació del precedent relat a "La Lucha", o sigui, el 27-VIII-1873, l'Ajuntament gironí s'havia adreçat als ciutadans, anunciant-los que s'havia obert una subscripció davant la situació en què es trobaven nombroses famílies de Tortellà com a resultat de l'incendi i el saqueig de què el poble havia estat objecte per part dels carlins. Continua dient l'escrit que la Corporació, dividida en seccions i acompanyada de diversos veïns de cada barri, passarà pel domicili dels ciutadans per excitar els sentiments caritatius dels residents a la immortal ciutat i recollir les quantitats que vulguin donar. La llista de la subscripció restarà oberta, a més a més, a la Secretaria municipal, a les alcaldies de barri i a les redaccions dels diaris "La Lucha" i "La Provincia" ⁽⁶⁾. Signa el comunicat l'alcalde popular, senyor Josep Prats ⁽⁷⁾.

Sembla que en arribar a coneixement dels gironins, una mica exagerats, potser, els esdeveniments de Tortellà, es produïren avalots i agressions contra famílies considerades properes al carlisme. La gravetat dels fets es reflecteix en el ban que el Governador, senyor Josep Matas, va creure necessari publicar, i que és del tenor següent:

"Gironins:

La justa indignació que en tots els cors honrats han produït els vandàlics fets a què s'ha vist sotmesa, reduïda a cendres, la que fou heròica vila de Tortellà, ha donat motiu que Girona hagi presenciat, els dos últims dies, escenes que, per al bé de la República, no poden repetir-se.

Al vostre seny tradicional, al vostre aferrissat amor per les llibertats que hem conquerit i que defensarem, si és necessari, fins a vessar l'última gota de sang, fa, doncs, una crida aquell que mai no va estalviar la seva quan la llibertat va exigir-ho, perquè no és d'ànims varonils, que tenen la consciència del dret i de la força,

utilitzar-la dins les poblacions, contra persones que no poden defensar-se, pel sol fet, sovint no justificat, de ser unes o altres llurs idees polítiques.

Que quedi un procediment semblant, Gironins, per als que anomenant-se partidaris d'un Déu de pau, incendien i saquegen, parricides, pobles indefensos; per als que violen dones qualsevulla que sigui la seva edat, estat i condició; per als que gaudeixen assassinant, veient morir el vell venerable i el nen innocent abraçat a la seva mare.

Els que ens enorgullim d'ésser liberals no podem ni volem imitar, ni poc ni molt, aital conducta; al ferro dels nostres enemics, si l'esgrimeixen en el camp, al peu de les muralles o en els carrers, oposarem el ferro, però mai a la seva infàmia una acció de la nostra part que pugui semblar-ho.

Gironins:

Calma i serenitat en els moments solemnes que vivim; res de persecucions aïllades que hauria de castigar i que els enemics de la República traduirien com a venjances personals que han d'estar sempre molt lluny de la noblesa dels nostres actes.

Per salvar la llibertat, per salvar l'ordre, per castigar qui contra la llei conspiri, ja sigui en el camp, ja dins dels pobles, les vostres autoritats vetllen sense repòs; confieu en el patriòtic concurs amb què obeeixen les seves ordres les forces de l'exèrcit i els Voluntaris armats de la República, i no dubteu que tot aquell que atempti contra béns tan estimats patirà el càstig que es mereixi.

Gironins:

Visca la llibertat! Visca el respecte a la llei! Visca la República democràtica-federal!

El Vostre Governador
Joan Matas

Girona, 29 d'agost del 1873" ^(B).

No creiem que sigui precís cridar l'atenció sobre el sectarisme que traspua de molts paràgrafs del ban del senyor Matas, fruit indubtable de la situació política del moment. Tot fa pensar, però -repassada la premsa d'aquells dies-, que els ànims s'apaivagaren i que la tranquil·litat tornà a regnar pels carrers i places de la ciutat de Girona.

* * * * *

El dia 13 de setembre del 1873, tres setmanes després de l'incendi i del saqueig de Tortellà, l'alcalde de Girona, Josep Prats, fill de la vila garrotxina, s'adreça a l'ajuntament tortellanenc, assabentant-lo de la subscripció portada a terme a la capital de la província, que ha assolit **"... aproximadament la quantitat de cinc mil dues-centes pessetes..."** El batlle gironí demana al consistori de Tortellà a qui ha de lliurar els diners ⁽⁹⁾.

Però ningú no contestà res, des de Tortellà, a l'alcalde de Girona, el qual es va veure obligat a escriure novament al seu col·lega de la incendiada vila, copiant la carta del 13, tot just citada, i afegint que **"... no havent rebut resposta al repetit ofici, reitera el contingut del mateix, a l'objecte que se serveixi donar-li les explicacions del cas, tan aviat com pugui, si és possible..."** ⁽¹⁰⁾.

Fins aquí tot s'havia desenvolupat amb una absoluta normalitat. No obstant això, el mateix dia que s'escrivia la darrera de les dues cartes citades, o sia, el 25 de setembre del 1873, la premsa de la capital de la província -el diari "La Lucha", en especial- destapava la caixa dels trons i organitzava un escàndol per sucar-hi pa.

"Eureka, eureka -exclamava "La Lucha", en la secció titulada **GACETILLA GENERAL-**, ja han aparegut a la façana de la casa capitular les llistes dels que han contribuït a la subscripció iniciada pel nostre Ajuntament a favor dels dissortats de Tortellà. Allà figuren els noms de tots els contribuents, però, oh dolor i desgràcia!, n'hi ha algun a qui, després d'haver donat **DEU PESSETES**, n'hi han aplicat en les esmentades llistes **DUES I CINQUANTA CÈNTIMS**, rebaixa profitosa si, com creiem, les restants s'han aplicat en sufragi de les ànimes del purgatori.

Si, segons es diu, són diversos els que es troben en idèntic cas, podrem assegurar que es va passar mala nit i sortí filla. Mals traductors han tingut les primeres llistes, cosa estranya en aquests temps joiosos en els quals cada home serveix per a tot; però si és que hi ha moneda de difícil aplicació pel seu ús i antiguitat, cridi l'alcalde un numismàtic que el tregui de l'atzucac. Les monedes monàrquiques tenen mals defectes i pitjors vicis; nosaltres ja ho dèiem."

I més avall:

"És tant l'amor que a la premsa professa l'Ajuntament republicà federal-conservador-intransigent d'aquesta capital, que no ha dit ni una paraula als diaris locals amb referència al fons de Tortellà, i ni tan sols les llistes ens ha tramès.

Resulta més fàcil anar a la plaça pública a no poder llegir, que molestar les redaccions amb llistes llargues. No és veritat?"⁽¹¹⁾.

Amb menys ironia, potser, però amb una duresa no gens corrent en el fons, "La Provincia " critica també l'Ajuntament, titllant-lo d'aprofitat i de voler capitalitzar, tant electoralment com ideològica, la subscripció per a les víctimes de Tortellà ⁽¹²⁾.

L'endemà -26 de setembre del 1873-, els atacs contra el consistori gironí es fan més violents i aferrissats.

"La Lucha" s'adreça al Governador Civil recomanant-li la lectura de tres cartes, que publica en la seva integritat, protestant en el sentit que les quantitats atribuïdes als signants són més petites que les que en realitat pagaren, o que no figuren en cap llista. Sembla, a més a més, que hi havia altres ciutadans en la mateixa situació, tot i que no ho havien denunciat.

"És per això que acudim a V.E., Sr. Governador Civil -diu "La Lucha"-, en nom de l'opinió pública, a l'objecte que prenent cartes en l'afer es resolgui la incògnita, resti satisfet el desig del poble o resti l'Ajuntament de Girona en el bon lloc i en la bona fama que nosaltres, ara com ara, no posem en dubte. Que es faci la llum, Sr. Governador Civil" ⁽¹³⁾.

Per la seva banda, "La Provincia" també tira amb bala. Al seu parer, l'Ajuntament ha fet el possible per retardar el lliurament dels

diners a la gent de Tortellà, quan altres pobles com, per exemple, Cadaqués, ja ho han realitzat. Parla dels càrrecs que "La Lucha" fa al consistori i acaba dient:

"Creiem que el Sr. Governador Civil ha d'intervenir en aquest afer, obligant l'Ajuntament a lliurar les quantitats a qui correspongui, avisant-lo que s'abstingui d'ara endavant de retenir quantitats indegudament" ⁽¹⁴⁾.

Pressionat per tots costats, el Governador Civil es decideix a intervenir. I ho fa mitjançant una carta a l'Alcalde, que per la seva importància transcriurem textualment:

"La premsa de la capital s'ocupa des de fa dies de la subscripció oberta per a socórrer les desgràcies de Tortellà d'una manera que m'obliga a reclamar de V.S. explicacions.

És indispensable, doncs, que immediatament V.S. em manifesti.

Primer. Si el treball de realització de les quotes o quantitats subscrites pels particulars ja s'ha acabat.

Segon. A quan, definitivament, puja la suma aplegada per dit motiu.

Tercer. Si la lliurada per cada individu subscrit és la que s'ha donat a conèixer al públic per mitjà de les llistes que V.S. ha publicat.

Quart. En cas que no ho sigui i que les sumes diferencials es trobin en poder del recaptador o recaptadors, disposarà V.S. que en facin lliurament immediat, rectificant les llistes de subscriptors on calgui fer-ho, i

Cinquè. Si existeix algun inconvenient perquè el producte total de la subscripció que obra en poder d'aquest Ajuntament, sigui lliurat d'immediat a qui correspongui perquè sigui aplicat com cal.

Convé que V.S. contesti tots els punts d'aquesta comunicació, tenint en compte que en fer-li arribar aquest ofici no em mou cap interès que no sigui digne d'estimació per part de V.S. i de l'Ajuntament que presideix.

Visqui V. S. molts anys. Girona 26 de setembre de 1873.

Joan Matas" ⁽¹⁵⁾

La qüestió de la subscripció a favor dels tortellanencs continua essent la notícia de cada dia. "La Lucha", sobretot, insisteix una i altra vegada, demanant comptes a l'Ajuntament. En aquest sentit, en conèixer el diari que el Governador s'ha adreçat a l'Alcalde de Girona, publica una curta informació:

"Sabem que el Sr. Governador Civil ha pres cartes en l'afer de les llistes de subscripció per als de Tortellà.

A veure què en resulta. A veure." ⁽¹⁶⁾

Passat el primer moment de sorpresa davant les acusacions de la premsa, ben aviat es produeix la reacció. El senyor Fèlix Pagès, director de "La Gerundense", que ha donat cinquanta pessetes en nom de la societat i deu en el propi, escriu una carta a "La Provincia" en la qual explica que ambdues quantitats figuren per error, en les llistes, com a donades per "La Gerundense", però que això és una equivocació i no un robatori. Afegeix, entre altres coses, **"...que no pot explicar-se com, una redacció -la de "La Lucha"- anuncia com a positius fets que no existeixen i que ataquen la moralitat d'algunes persones..."** ⁽¹⁷⁾

Però és l'Ajuntament qui posa les coses en el seu punt. Evidentment s'ha sentit ferit per la carta del Governador Civil, que ens demostra, aquesta vegada, almenys, que era un home impulsiu, afeccionat a tirar pel dret i un si és no és demagog. El consistori, abans de contestar, s'hi pensa de debò i no ho fa fins al 2 d'octubre. Ha deixat passar quatre dies. Els ànims s'han asserenat i el cap domina el cor.

La resposta, obra, segurament, del senyor Julián de Chía, aleshores Secretari de l'Ajuntament, mereix la publicació íntegra. Diu així:

"Sr. Governador Civil d'aquesta província.

Girona 2 d'octubre de 1873.

Circumstàncies independents de la meua voluntat m'han privat de contestar amb puntualitat la que V.S va adreçar-me el 28 del mes passat, però avui, que em trobo ja en el cas de poder fer-ho com correspon, donaré a V.S. les explicacions degudes sobre cadascun dels punts que aquella conté amb referència a la subscripció oberta per aquest municipi per pal·liar les desgràcies causades per les faccions a l'infortunat poble de Tortellà.

Primer. S'ha realitzat completament el cobrament de tots els donatius fets fins avui per tota classe de persones i corporacions, llevat de tres partides la realització de les quals no s'ha pogut practicar, per les raons que pel que fa a cada una es consignen més avall.

Segon. Segons la liquidació resulta que la suma total líquida de la citada recollida i subscripció puja a la quantitat de 5.263 pessetes amb 49 cèntims.

Tercer. Les quotes individuals lliurades pels subscrits foren realment les mateixes que es donaren a conèixer al públic, llevat de petites diferències en més o en menys que han resultat de l'escrupulosa comprovació practicada entre les llistes originals i de les comissions i les que es trobaven exposades al públic a la façana d'aquest Ajuntament des des dia 23 del corrent. Aquestes diferències foren ocasionades per errors o equivocacions involuntàries, en part per les comissions recaptadores en el moment d'apuntar el nom dels subscriptors i en part pels funcionaris de la secretaria municipal en passar en net les llistes que es trobaven exposades al públic; cal remarcar que aquestes equivocacions més aviat foren favorables que contràries al conjunt de la subscripció, segons es pot comprovar per les declaracions signades pels veïns que en concepte d'auxiliars formaren part de les respectives comissions de barri.

Quart. Totes les sumes recollides fins al present o subscrites fins avui es troben en poder d'aquest municipi, i pel que fa a les partides que fins al moment han aparegut equivocades, es fixarà a continuació de les llistes exposades al públic la corresponent nota de rectificació, cosa que encara no s'ha verificat, ja que fins avui no he aconseguit reunir les declaracions que han fet els associats en relació amb el resultat que ha ofert l'examen de les llistes de cada comissió de barri.

I cinquè. No hi ha cap inconvenient per part d'aquest Ajuntament que el total producte de la subscripció esmentada sigui lliurat a qui correspongui; i prova que no el té ni l'ha tingut mai, és l'ofici adreçat per aquesta Alcaldia a l'Alcalde de Tortellà el 13 de setembre darrer, del qual adjunto còpia, ofici que vaig reproduir el

25 del propi mes sense haver obtingut, fins ara, resposta d'aquell Alcalde a cap d'aquestes dues comunicacions; raó per la qual, i perquè aquest Ajuntament no pensa ocupar-se més de l'enutjós afer d'aquesta subscripció, no solament no té cap inconvenient a lliurar la citada suma, sinó que, al contrari, està absolutament disposat a lliurar-la a la persona o corporació que V.S. se serveixi designar.

Crec que amb això es contesten tots els punts continguts en la seva comunicació, i si sobre algun d'ells o sobre qualsevol altre relacionat amb l'afer es produís alguna dificultat, tingui V.S. la bondat d'assenyalar-ho, amb la seguretat que tant jo com aquesta corporació ens complaurem a donar àmpliament les degudes explicacions.

Mentrestant, i en el cas que les raons que es consignen en el present ofici, amb els documents justificatius, portin a l'ànim de V.S. la convicció de la puresa i rectitud amb què ha actuat aquest Municipi en tot el que fa a la subscripció de Tortellà, m'atreveixo a pregar a V.S. que es digni adoptar la resolució que consideri oportuna perquè quedi en el lloc que en justícia li correspon el bon nom d'aquesta corporació municipal, creient convenient cridar l'atenció de V.S. sobre el comunicat subscrit pel Sr. Fèlix Pagès, Director de "La Gerundense", publicat en els diaris "La Lucha" i "La Provincia" d'ahir, desmentint la falsa afirmació que havien estat eliminades de les llistes dues quantitats, una de deu pessetes i l'altra de cinquanta, que l'esmentat senyor havia donat en nom propi i en representació d'aquell establiment industrial.

Pel que fa a la resta de les persones citades en aquell calumniós escrit, he de manifestar que el senyor Josep Vila es troba comprès en les llistes amb el sol cognom de Vila, tal com la Comissió recaptadora ho havia escrit; que Narcís Olivet també hi era, tot i que s'equivocaren amb el nom: li posaren Enric en lloc de Narcís; que a Josep Llosas hom li fixà, en realitat, per un error de ploma, la quantitat de dues pessetes i cinquanta cèntims en lloc de les 10 que, efectivament, havia donat, i que el mateix s'esdevingué en fixar la quantitat de cinquanta cèntims en lloc de les dues cinquanta amb què havia contribuït Frederic Gaspar, equivoca-

cions, com V.S. veurà, de poca importància i que queden degudament rectificades, juntament amb altres, en les adjuntes declaracions que han fet els funcionaris més amunt citats, alguns dels quals atribueixen les faltes de les llistes a la circumstància d'estar escrites amb llapis i d'una forma més aviat poc intel·ligible.

Salut i fraternitat. Girona 2 d'octubre de 1873. L'Alcalde popular, Josep Prats" ⁽¹⁸⁾.

Dos dies després el Governador Joan Mates acusava rebut de la carta de l'Alcalde, tot anunciant-li que la faria publicar en el "Boletín Oficial de la Provincia" ⁽¹⁹⁾.

D'altra banda, "La Provincia" del 5 d'octubre també plega veles i parla **"... de la rectitud amb què ha obrat la corporació popular en un afer del qual el públic s'ha ocupat tant fins a fer-se'n eco la premsa de la capital"**. I continua: **"...ens alegrem que l'Ajuntament de Girona hagi presentat els comptes amb la deguda justificació, a fi que ningú no pugui posar en dubte la seva honradesa i les seves rectes intencions"** ⁽²⁰⁾.

Tot i que la seva campanya contra l'Ajuntament ha fracassat, "La Lucha" sembla prendre's l'acabament de la polèmica amb una certa ironia. Titlla de desgraciat l'escrit que l'alcalde Josep Prats ha adreçat al Governador, i anuncia que l'endemà, si és possible, el publicarà, contestant a qui el signa ⁽²¹⁾.

Aquest demà no arribarà mai i l'afer de la subscripció per a les víctimes de Tortellà -un afer polític, repetim-ho- es farà fonedís. No se'n parlarà mai més.

* * * * *

Fins al dia 14 d'octubre del 1873 no van arribar a mans del dipositarí provincial els diners recollits en la subscripció per als dissortats de Tortellà. Així es dedueix d'una nota que el Secretari de l'Ajuntament de Girona adreça a un seu subordinat:

"Sr. D. Fco. Bosqui

Avui s'ha de lliurar a la Dipositaria provincial el producte líquid de la subscripció de Tortellà per un import de 5.273'49 pessetes, de les quals, si no m'erro, obren en poder de Vostè

3.986'24, i les restants 1.287'25 es troben en aquesta Secretaria.

Fací el favor de dir-me si vol que li enviï els diners, ja que la Dipositaria ha de rebre el total de la subscripció d'una sola mà, o bé vol que els enviï a l'esmentada oficina a l'hora que Vostè m'assenyali

Seu affm. Q.B.S.M.

J. de Chía" (22)

I en efecte, van pagar-se, els diners, amb data 14 d'octubre, segons s'acredita pel rebut següent:

"Dipositaria de Fons del pressupost de la província de Girona.

He rebut de l'Ajuntament de Girona la quantitat de cinc mil dues-centes setanta tres pessetes quaranta nou cèntims, com a producte de la subscripció feta entre els veïns d'aquesta ciutat per a socórrer les víctimes de Tortellà, que han sofert danys i perjudicis amb motiu de l'atac i l'incendi de la vila per les partides carlines.

Girona 14 d'octubre de 1873.

Enric Martínez i Dalmau

Són X 5.273 pessetes 49 cèntims X" (23).

I heus ací, doncs, com, seguint el tràmit ordinari, el rebut arribà a poder del Secretari del consistori gironí:

"Sr. Julián de Chía

Li adjunto el rebut de 5.273 pessetes i 49 cèntims de la subscripció de Tortellà, esperant que Vostè recollirà les tres cartes de pagament enviant-me-les per a la seva cancel·lació. Vaig venir ahir a la tarda, però no el vaig trobar al despatx.

Li envio un paquet amb les deu pessetes falses que ja m'ha reintegrat, però en el moment d'anar a lliurar la partida se'n trobaren 12 més que també vénen incloses en un altre paquet per al reintegrament.

Seu affm. q.e.s.m.

F. Bosqui

15 octubre 73" (24).

* * * * *

Aquí, en realitat, s'hauria de posar cloenda a la història de la subscripció en pro dels liberals de Tortellà. No obstant, la casualitat féu que, en examinar el signant el lligall de l'Arxiu Municipal de Girona que conté la documentació del cas, li vinguessin a les mans tres petits paquets, dins dels quals, una vegada oberts, aparegueren les vint-i-dues pessetes a què fa referència el senyor Bosquí, en monedes de plata, que abasten cronològicament des del regnat de Felip V fins a Amadeu I. Havien romàs amagades dins del lligall per espai de gairebé cent quinze anys.

Naturalment, les monedes foren lliurades d'immediat al senyor Ramon Alberch i Fugueras, aleshores Arxiver Municipal de Girona, el qual, en el moment d'escriure aquestes ratlles (4-X-1988), ja fa dies les ha dipositat en mans d'un expert, a Barcelona, per al seu estudi.

Posteriorment, el senyor Alberch ha tingut la gentilesa d'informar-nos que el valor numismàtic de les monedes és escàs, però que és, en canvi, relativament important el seu valor anecdòtic.

NOTES

- 1.- GRABOLOSE i PUIGREDON, Ramon. **Carlins i Liberals**. Barcelona, 1972. Pàg. 216
- 2.- Ibidem. Pàg 217
- 3.- Boletín Oficial de la Provincia de Gerona (24-08-1873). Tots els textos que figuren en el present article, originalment en castellà, han estat traduïts al català.
- 4.- Arxiu Municipal de Girona (AMG). XXIII. Hemeroteca. "La Lucha". Núm. 645, any III. Domingo 24 de agosto de 1873.
- 5.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Lucha". Núm. 648, any III. Jueves 28 de agosto de 1873.
- 6.- AMG. V. Beneficència. V.2.2. Socors i Ajuts. Lligall núm. 2 (1870-1891). Subscripcions per a subministrar ajuts en cas de calamitats públiques.
- 7.- Per a un millor coneixement de la figura de l'Alcalde de Girona, recomanem la lectura de l'article "Josep Prats: tintorer i alcalde popular", original de l'historiador gironí Josep Clara i Resplandís, publicat a Punt Diari (24-10-1984). Es dona la casualitat que el senyor Josep Prats era fill de Tortellà.
- 8.- AMG. V. Beneficència. V.2.2. Socors i Ajuts. Lligall núm. 2 (1870-1891). Subscripcions per a subministrar ajuts en cas de calamitats públiques.

- 9.- Ibidem.
- 10.- Ibidem.
- 11.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Lucha". Jueves 25 de setiembre de 1873. Núm 671, pàg. 3.
- 12.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Provincia". Jueves 25 setiembre 1873. Núm.244, pàg. 2.
- 13.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Lucha". Viernes 26 de setiembre de 1873. Núm 672. pàg. 3
- 14.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Provincia". Viernes 26 setiembre de 1873. Núm 245, pàg 2 i 3
- 15.- AMG. V. Beneficència. V.2.2. Socors i Ajuts. Lligall núm 2 (1870-1891). Subscripcions per a subministrar ajuts en cas de calamitats públiques.
- 16.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Lucha". Domingo 28 de setiembre de 1873. Núm 674, pàg.2.
- 17.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Provincia". Martes 30 de setiembre de 1873. Núm. 249, pàg. 2.
- 18.- AMG. V. Beneficència. V.2.2. Socors i Ajuts. Lligall núm 2 (1870-1891). Subscripcions per a subministrar ajuts en cas de calamitats públiques.
- 19.- Ibidem. Vegeu també "Boletín Oficial de la Provincia de Gerona". Lunes 6 de octubre de 1873. Núm. 120, pàg. 2 i 3
- 20.-AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Provincia", Domingo 5 de octubre de 1873. Núm. 253, pàg.2
- 21.- AMG. XXIII. Hemeroteca. "La Lucha". Jueves 9 de octubre de 1873. Núm. 683, pàg.2
- 22.- AMG. V. Beneficència. V.2.2. Socors i Ajuts. Lligall núm. 2 (1870-1891). Subscripcions per a subministrar ajuts en cas de calamitats públiques.
- 23.- Ibidem
- 24.- Ibidem